

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ШПЕНОВА ПОЛІНА ЮРІЇВНА

УДК 342.56

**АПАРАТ СУДУ В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент **Назаров Іван Володимирович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри адвокатури.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Руденко Микола Васильович**, Харківський національний університету імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри правосуддя;

– доктор юридичних наук, професор **Сердюк Валентин Васильович**, Верховний Суд України, заступника керівника апарату.

Захист відбудеться 20 травня 2019 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 17 квітня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Якісне здійснення правосуддя на всіх рівнях судової системи – обов'язкова умова розбудови правової демократичної держави, а забезпечення цього процесу є основним завданням апаратів відповідних судів. Воно може успішно вирішуватися завдяки ефективній діяльності високопрофесійних і кваліфікованих працівників судоустрою.

Нині суттєво змінилися статус, функції, повноваження, посадові обов'язки, права і відповідальність працівників апаратів судів, що обґрунтовує появу нових, більш високих вимог до професійних, ділових, морально-етичних якостей кандидатів на даний вид служби.

У вітчизняній правовій доктрині тривають наукові розробки щодо особливостей організаційного забезпечення органів судової влади. Досліджуються місце, значення та повноваження у зазначеній сфері органів суддівського самоврядування, Державної судової адміністрації, Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Але правовий статус апаратів судів та їх значення у процесі організаційного забезпечення судової діяльності й досі не стали предметом спеціального дослідження як комплексної фундаментальної проблеми юридичної науки.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» апарат суду визначається як основний суб'єкт організаційного забезпечення роботи відповідного суду. Під організаційним забезпеченням законодавець тут розуміє передусім забезпечення суддів і судового процесу, належне функціонування інформаційних систем тощо. З огляду на важливість поставлених перед апаратом суду завдань потребує наукового дослідження і чіткого визначення не лише його правовий статус, а й статус працівників апарату суду, напрями подальшого удосконалення роботи суду в Україні.

Теоретичну базу дисертаційного дослідження складають праці таких вітчизняних і зарубіжних учених у різних галузях юридичної науки, присвячені проблематиці статусу суду, організаційного забезпечення судової діяльності, апарату суду та його працівників, як-от: В. Авер'янов, Ю. Барабаш, В. Бринцев, М. Вільгушинський, С. Глушенко, Вл. Гончаренко, В. Городовенко, Р. Гринюк, Ю. Грошевий, В. Долежан, О. Дудченко, В. Журавський, А. Засць, Р. Кирилюк, В. Ковальчук, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, М. Костецький, В. Кривенко, Р. Куйбіда, С. Максимов, В. Маляренко, І. Марочкін, Л. Москвич, І. Назаров, В. Нор, О. Овсяннікова,

О. Овчаренко, А. Осетинський, О. Петришин, Д. Письменний, М. Погорецький, С. Прилуцький, Ю. Притика, О. Прокопенко, Ю. Ремєскова, Я. Романюк, М. Руденко, С. Рядов, О. Свіда, А. Селіванов, В. Сердюк, Н. Сібільова, В. Сіренко, О. Скакун, О. Скрипнюк, М. Цвік, С. Шевчук, В. Шишкін, С. Штелик, С. Штогун, О. Шуба, В. Цветков, І. Юревич, О. Яновська та ін.

Нормативну основу дослідження складають положення Конституції України, процесуального законодавства України, законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Конституційний Суд України», «Про Вищу раду правосуддя», «Про державну службу», підзаконних нормативно-правових актів Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України у сфері організаційного забезпечення органів судової влади, актів Державної судової адміністрації, Вищої ради правосуддя, Національної школи суддів, органів суддівського самоврядування та ін. Крім того, у роботі використовувалися правові акти Європейського Союзу, а також законодавства іноземних держав (Польщі, Латвії, Литви, Естонії, Угорщини, Хорватії, Німеччини та ін.).

Емпіричною основою дослідження стали підсумки роботи Державної судової адміністрації та її територіальних управлінь за 2015–2016 роки, вимір ефективності роботи судів у 2017 році, результати діяльності Національної школи суддів у сфері підготовки працівників апаратів судів у 2015–2017 роках; нормативно-правові, відомчі та інші акти з питань кадрового забезпечення апаратів судів та організації роботи і розподілу обов'язків між їх працівниками. Також досліджено акти Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація пов'язана безпосередньо з тематикою науково-дослідних робіт кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого й виконана в рамках державної цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 23.03.2012 р.).

Мета й завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – розробити концептуальні положення, що визначають поняття організаційного забезпечення судової діяльності, функції, значення та завдання апарату суду, правовий статус працівників апарату суду,

сформулювати оптимальну модель його законодавчого закріплення, а також визначити основні напрями удосконалення функціонування апарату суду.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені такі завдання:

- з'ясувати сутність поняття «організаційне забезпечення судової діяльності», проаналізувати його структуру і зміст;
- розкрити еволюцію наукових уявлень про інститут апарату суду, особливості правового становища працівників апарату суду;
- визначити функції апарату суду у механізмі організаційного забезпечення судової діяльності, його значення та завдання;
- з'ясувати особливості правового статусу працівників апарату суду, вказати основні недоліки його нормативного регулювання;
- розкрити специфіку структури апарату суду, особливості визначення штатної чисельності працівників апарату суду;
- надати правову оцінку проблемам кадрового забезпечення апарату суду, провести аналіз професійно необхідних якостей працівників апарату суду, способи і механізми їх формування та підвищення;
- з'ясувати прогалини законодавчого регулювання процесу фінансування апарату суду, визначити основні засади фінансування судів;
- дослідити наукові погляди щодо напрямів підвищення ефективності роботи апарату суду, запропонувати авторську концепцію удосконалення функціонування апарату суду.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають під час діяльності апарату суду щодо організаційного забезпечення судової діяльності, добору і підготовки кадрів апарату суду, визначення їх повноважень та обов'язків.

Предметом дослідження є апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності.

Методи дослідження. У межах дисертації використано комплекс загальнонаукових (діалектичний, системно-структурний, індукції, аналізу, синтезу та ін.) і спеціальних (порівняльно-правовий, наукового аналізу, історично-правовий, аналітичний, формально-юридичний, статистичний) методів пізнання. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, за допомогою якого з'ясовано сутність існуючих явищ і їх зв'язок з практичною діяльністю апарату суду та його працівників.

Використання історичного і порівняльно-правового методів дало можливість проаналізувати етапи становлення й формування специфіки

апарату суду в цілому та посади керівника апарату суду, працівників апарату суду порівняно з іншими державними службовцями на прикладі України та зарубіжних країн. Формально-догматичний аналіз норм чинного і перспективного законодавства сприяв виявленню його недоліків та формуванню пропозицій щодо створення нових і корегування перспективних правових норм, які регулюють правовий статус працівника апарату суду, його професійної підготовки, підвищення кваліфікації, просування по службі. Метод функціонального аналізу дав змогу розглянути особливості реалізації керівником апарату суду своїх повноважень під час організації роботи відповідним апаратом, розподілу обов'язків серед працівників апарату суду, виконання покладених на відповідний апарат завдань. Метод правового моделювання використовувався при конструюванні структури концепції удосконалення функціонування апарату суду. Соціологічний метод застосовувався при вивченні практики обрання найкращих кандидатів для прийняття на роботу до апарату суду, їх призначення на адміністративні посади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця наукова праця є першим у вітчизняній юридичній науці спеціальним комплексним дослідженням апарату суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності. У дисертації отримано результати, що відображають наукову новизну дослідження, найбільш вагомими з них є такі.

Уперше:

– розроблено концепцію вдосконалення функціонування апарату суду, яка містить наступні елементи: 1) мета та завдання концепції; 2) напрями підвищення ефективності та оцінка якості роботи апарату суду; 3) вирішення проблем лідерства у суді; 4) оптимізація кадрової роботи в апараті суду; 5) оптимізація правових основ роботи працівників апарату суду; 6) напрямки підготовки кадрів для апаратів судів; 7) очікувані результати реалізації завдань концепції;

– запропоновано оцінювати ефективність роботи суду не як самостійну і закінчену мету реформування суду, а як складову, або потрібну умову забезпечення прав громадян на цивілізовану форму вирішення правових конфліктів у суспільстві;

– аргументовано позицію про можливість допуску до посад в апараті суду, не пов'язаних з необхідністю мати юридичну освіту, осіб з дипломом вищої освіти зі ступенем молодшого бакалавра, а до посад, що вимагають отримання юридичної освіти – лише з рівнем вищої освіти не менше бакалавра;

– функції апарату суду визначено як основні напрями його діяльності, що характеризують місце й загальне призначення апарату суду, порядок його взаємодії із суддівським корпусом, іншими органами системи забезпечення функціонування судової влади;

– обґрунтовано необхідність доповнити зміст Регламенту Національної школи суддів України, Стратегії розвитку Національної школи суддів України на 2016–2020 роки та Положення про підготовку працівників апаратів судів та підвищення їхньої кваліфікації в Національній школі суддів України окремими підрозділами і нормами, що закріплюють програму розвитку професії судового адміністратора в Україні, визначають необхідну для професії компетенцію та знання.

Удосконалено положення щодо:

– правового статусу працівників апарату суду та запропоновано загальні засади правового статусу всіх категорій працівників апарату суду визначати у окремій главі Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;

– усунення недоліків бюджетного циклу судоустрою України, через які не забезпечується відповідність між витратами на здійснення правосуддя та поставленими перед судами завданнями, а планові витрати судів не пов'язані з їхніми цілями і результатами роботи;

– визначення професійної підготовки працівників апарату суду, під якою розуміється процес навчання професійним знанням, умінням і навичкам, необхідним для належного виконання посадових функцій і повноважень посади, що заміщається в апараті суду;

– визначення безперервної професійної підготовки працівника апарату суду, що полягає у цілеспрямованому, здійснюваному протягом усієї службової діяльності процесі підвищення кваліфікації в межах наявного в працівника рівня професійної освіти або досягнення ним більш високого освітнього рівня за фахом;

– порядку формування апарату суду та вимог до кандидатів на посаду керівника апарату суду, інших працівників апарату суду, процедури формування кадрів апаратів судів.

Набули подальшого розвитку положення щодо:

– критеріїв, які можна використовувати для характеристики видів судової діяльності, і запропоновано перелік таких видів у контексті підвищення ефективності роботи суду та рівня легітимності його діяльності;

– обґрунтування необхідності підвищити вимоги до рівня освіти і професійних якостей судових розпорядників, передбачених Положенням «Про порядок створення та діяльності служби судових

розпорядників» від 20.07.2017 р.;

- правового статусу працівників Служби судової охорони, яких вже не можна вважати штатними одиницями апарату суду, оскільки керівник апарату суду, або голова суду не мають повноважень і можливостей як кадрового, так і організаційного або нормативного характеру щодо формування складу постів, визначення порядку їх роботи, контролю тощо;

- необхідності внесення змін до Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників від 20.07.2017 р. з метою конкретизації повноважень та обов'язків керівника апарату суду у питаннях організації роботи зазначеної служби відповідного суду;

- необхідних змін до Типового положення про апарат суду в частині визначення функцій апарату суду, правового статусу керівника апарату суду та його заступника, керівників структурних підрозділів апарату суду і інших працівників, порядку і підстав створення судами структурних підрозділів апарату суду, обґрунтування їх кількості та складу;

- внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині визначення структурних підрозділів апарату суду з обґрунтуванням недоцільності окремо виділяти канцелярію як окремий підрозділ і його заміни на відділ прийняття та реєстрації документів як обов'язковий елемент для структури апарату будь-якого суду.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його положення, результати, висновки, пропозиції можуть бути використані як наукове підґрунтя у:

- *нормотворчій діяльності* – при вдосконаленні Закону України «Про судоустрій і статус суддів», актів Вищої ради правосуддя та Державної судової адміністрації, що визначають порядок підбору кадрів, призначення на посаду, права, обов'язки, працівників апарату суду та порядок організації роботи апарату суду;

- *правозастосуванні* – як рекомендації, спрямовані на вдосконалення й оптимізацію застосування Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року;

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань законодавчого регулювання правового статусу апарату суду у системі органів організаційного забезпечення судової діяльності, організації його роботи;

- *навчальному процесі та навчально-методичній діяльності* – під час викладання навчальних дисциплін: «Організація судових та правоохоронних органів», «Судове адміністрування», «Правове

забезпечення роботи суду», «Судове право», «Управління кадрами та ресурсами в суді», а також для вдосконалення навчальних програм, при підготовці підручників і навчально-методичних посібників із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення, викладені у дисертації, розглядалися і обговорювалися на засіданнях кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основні результати, висновки і пропозиції дослідження доповідалися автором на таких науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми державного, регіонального та муніципального управління в контексті модернізації української державності» (м. Харків, 16 жовтня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми судового права», присвяченій пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовтня 2015 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Національний науковий простір: перспективи, інновації, технології» (м. Харків, 17-18.10.2016 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Вітчизняна наука: теорія і практика» (м. Харків, 30.09-01.10.2016 р.), Гуманітарні, природничі та точні науки як фундамент суспільного розвитку, Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми судового права», присвяченій пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (Харків, 20 квітня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 12 наукових працях, зокрема, у 5 статтях, опублікованих у наукових виданнях, які входять до переліку фахових для юридичних наук виданнях, 2 статті в науковому періодичному виданні іншої держави та тезах 5 доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 224 сторінок, з них основного тексту 196 сторінок, список використаних джерел з 225 найменування – 23 сторінок та додатки на 5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, характеризується ступінь її наукового розроблення і зв'язок з науковими планами і програмами, визначаються мета, завдання дослідження, окреслюються його методологічні, теоретичні, емпіричні й нормативні

підвалини, формулюється наукова новизна, розкривається теоретичне і практичне значення його результатів; наводяться дані про апробацію основних положень дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Організаційне забезпечення судової діяльності апаратом суду» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Поняття організаційного забезпечення судової діяльності» досліджено зміст термінів «організаційне забезпечення» та «судова діяльність», їх місце серед понятійного апарату у сфері забезпечення органів судової влади. Проведено аналіз основних форм організаційного забезпечення судів у світі, висновків і рекомендацій міжнародних експертних організацій із зазначених питань. Окреслено історичний досвід у сфері організаційного забезпечення судів. Також оцінюється використання у науковій доктрині термінів «судове адміністрування», «контроль над адміністративною діяльністю судів», «управління судами», «наглядний контроль» та інші. Обґрунтовано позицію про доцільність використання терміна «організаційне забезпечення судової діяльності». Цей термін має інше значення у порівнянні з термінами «судове управління» або «організаційне керівництво» і конкретизує терміни «судове адміністрування» та «організаційне забезпечення суду». До видів судової діяльності належать: 1) забезпечення реалізації права громадян на справедливе правосуддя; 2) здійснення судового адміністрування; 2) налагодження механізму кадрового забезпечення судів; 3) постійне підвищення професіоналізму суддів та працівників апарату суду; 4) забезпечення належного фінансування судових установ, ефективність використання ресурсів; 5) розробка та запровадження концептуальних засад удосконалення роботи суду.

У підрозділі 1.2 «Становлення і розвиток інституту апарату суду та організаційного забезпечення судової діяльності» простежено основні історичні періоди становлення та реформування судових органів, які супроводжувалися нормативною деталізацією статусу працівників суду. Звернення до європейського історичного досвіду створення та функціонування структур, подібних до апарату суду в Україні, свідчить, що їх специфіка почала проявлятися у ХХ ст. Було сформовано два принципових підходи до побудови апаратів судів: або апарат суду виконує виключно організаційне забезпечення діяльності суду (Франція, Швейцарія тощо), або на апарат суду в передбачених законом випадках покладається виконання функцій судді (Німеччина, Австрія та ін.).

У підрозділі 1.3 «Функції, значення та завдання апарату суду в

організаційному забезпеченні судової діяльності» проаналізовано правові основи діяльності апарату суду, на підставі чого завдання апарату суду умовно поділено на два види: загальні та спеціальні. Загальне завдання це – організаційне забезпечення роботи суду, а спеціальні завдання, покладені на апарат суду, полягають у забезпеченні належних умов для справедливого відправлення правосуддя та винесення суддями своєчасних, чітких і добре обґрунтованих рішень у справах, які є зрозумілими як для учасників справ, так і для широкого загалу. На підставі аналізу наукових позицій запропоновано авторське визначення функцій апарату суду як основних напрямків його діяльності, що характеризують місце й загальне призначення апарату суду, порядок його взаємодії із суддівським корпусом, іншими органами системи забезпечення функціонування судової влади. Основними функціями апарату суду є такі: організаційна, інформаційно-аналітична, представницька, фінансова, обслуговуюча; розкрито їх зміст.

Розділ 2 «Правовий статус працівників апарату суду в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Поняття та структура правового статусу працівників апарату суду» проаналізовано наукові точки зору та нормативне регулювання терміна «правовий статус» в Україні з метою визначення специфіки останнього у контексті працівників апарату суду. Підкреслено вплив правового статусу суду на визначення і перелік елементів правового статусу працівників апарату суду. Розглянуто окремі особливості регулювання елементів правового статусу деяких категорій посад в апараті суду (керівника апарату, помічника судді, секретаря судового засідання та інших), що уможливило пропозицію загальні засади правового статусу всіх категорій працівників апарату суду визначати у окремій главі Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Правовий статус працівника апарату суду сформульовано як сукупність нормативно визначених, специфічних прав, свобод та обов'язків, притаманних працівникам апарату суду, а також підстав і процедуру їх отримання, умови притягнення до відповідальності.

У підрозділі 2.2 «Проблеми кадрового забезпечення апарату суду» звернуто увагу на той факт, що ефективність організаційного забезпечення судової діяльності безпосередньо залежить від кадрового забезпечення апарату суду та врегулювання питань оптимізації його структурної побудови й організаційних аспектів діяльності. Під кадровим забезпеченням апарату суду запропоновано розуміти систему кадрових процесів із планування підготовки кадрів, оновлення та зберігання наступництва державних службовців та інших категорій

працівників у складі апарату суду, їх професійного розвитку, стимулювання якості праці та службового просування, які включають в себе реалізацію заходів організаційного, освітнього, економічного, управлінського характеру. Обґрунтовано особливості порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад різних категорій в апараті суду.

У підрозділі 2.3 «Професійно необхідні якості працівників апарату суду, способи і механізми їх формування та підвищення» аргументовано необхідність проведення кадрової роботи у судах з метою забезпечення належного рівня професійної освіти працівників апаратів судів, становлення системи професійного безперервного навчання кадрів. Професійна підготовка працівника апарату суду розглядається як процес навчання професійним знанням, умінням і навичкам, необхідним для належного виконання посадових функцій і повноважень посади, що заміщається в апараті суду. Розкрито зміст знань та умінь працівника апарату суду, особливості підготовки працівника апарату суду, його навчання, підвищення рівня професійної підготовки та перепідготовки, місце Національної школи суддів у зазначених процесах. Окрему увагу звернуто на особливості етичної складової роботи в апараті суду. Зроблено акцент на специфіці державної служби в апараті суду, завданні керівника апарату суду у зазначених процесах.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення функціонування апарату суду» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Структура та штатна чисельність апарату суду» досліджено структуру апарату суду та визначено найбільш оптимальну його побудову, яка повинна забезпечити здатність упоратися із навантаженням на суд, що постійно збільшується. Розглянуто нормативну базу України щодо структури та організації роботи апарату суду, пропонуються зміни, здатні покращити ефективність і якість його роботи. Указано на недоліки забезпечення охорони судів, суддів та працівників апаратів судів, запропоновано варіанти їх вирішення. Обґрунтовано необхідність запропонованих змін до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів у частині визначення функцій апарату суду, вимог до кандидатів на керівні посади в апараті суду, приведення Типового положення у відповідність до нового законодавства у сфері судової влади та правового статусу як суддів, так і працівників апарату суду, деталізації порядку і підстав створення судами структурних підрозділів, обґрунтування їх кількості та складу.

У підрозділі 3.2 «Засади бюджетного процесу у суді» наголошено, що питання бюджетного процесу в суді є вкрай важливими як для організації роботи самого суду, так і для незалежності судової влади загалом. Проаналізовано міжнародні стандарти у зазначеній сфері. Установлено недоліки у бюджетному процесі у судовій системі, що створюють певні проблеми у сфері оплати праці працівників апаратів судів. Констатовано існування повної залежності судової гілки влади від виконавчої у процесі формування державного бюджету в частині фінансування судів. Для покращення ситуації запропоновано закріплення механізмів фінансової незалежності судової влади.

У підрозділі 3.3 «Концепція удосконалення функціонування апарату суду» на основі аналізу наукових позицій та нормотворчої практики щодо змісту терміна «концепція» розроблено авторську концепцію удосконалення функціонування апарату суду. Структура такої концепції може містити наступні елементи: 1) мета та завдання концепції; 2) напрями підвищення ефективності й оцінка якості роботи апарату суду; 3) вирішення проблем лідерства у суді; 4) оптимізація кадрової роботи в апараті суду; 5) оптимізація правових основ роботи працівників апарату суду; 6) напрямки підготовки кадрів для апаратів судів; 7) очікувані результати реалізації завдань концепції. Детально розкрито їх зміст.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у формулюванні теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо місця апарату суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності, його функцій і завдань, правового статусу працівників апарату суду, проблем кадрового забезпечення апарату суду, структури, штатної чисельності апарату суду та засад його фінансування. Основні з них такі:

1. Проведено аналіз понятійного апарату, що використовується у сфері забезпечення державою діяльності органів судової влади як науковцями, так і законодавцем, а саме: «судове адміністрування», «організаційне управління в судах», «організаційне керівництво в судах», «судове управління», «управління судовими органами України», «організаційне забезпечення» тощо. Умотивовано доцільність використання терміна «організаційне забезпечення судової діяльності», який має інакше значення, ніж терміни «судове управління» або «організаційне керівництво» і конкретизує терміни «судове адміністрування» та «організаційне забезпечення суду». Так само поряд

із терміном «правосуддя» цілком доречним є використання терміна «судова діяльність», який є ширшим за обсягом і включає в себе не лише процесуальну діяльність суду з розгляду і вирішення правових конфліктів, а й непроцесуальну діяльність суддів, що займають адміністративні посади, та працівників апарату суду для забезпечення умов для здійснення правосуддя.

2. З метою визначення і аналізу видів судової діяльності як критерій використовується ефективність роботи суду та рівень його легітимності. За таким критерієм виділено такі види судової діяльності: 1) підвищення ефективності судового адміністрування; 2) налагодження механізму кадрового забезпечення судів; 3) постійне підвищення професіоналізму суддів та працівників апарату суду; 4) забезпечення належного фінансування судових установ, ефективність використання ресурсів; 5) розробка концепції удосконалення роботи суду.

3. З'ясовано функції апарату суду під час організаційного забезпечення судової діяльності – основні напрямки його діяльності, що характеризують місце й загальне призначення апарату суду в системі судоустрою, порядок взаємодії з суддівським корпусом, іншими органами системи забезпечення функціонування судової влади тощо. Відповідно до запропонованого визначення функціями окремих структурних підрозділів апарату суду є: а) організаційна; б) інформаційно-аналітична; в) представницька; г) фінансова; д) обслуговуюча.

4. Завдання апарату суду поділяються на два види: загальні та спеціальні. Загальні завдання – організаційне забезпечення роботи суду, а спеціальні завдання полягають у забезпеченні належних умов для справедливого відправлення правосуддя та винесення суддями своєчасних, чітких і добре обґрунтованих рішень у справах, які є зрозумілими і для учасників справ, і для широкого загалу.

5. Розглянуто наукові позиції щодо поняття «правовий статус» та особливості його використання законодавцем у контексті різних категорій фізичних осіб. Апарат суду складається з різних категорій працівників, і необхідно встановити загальні елементи їх правового статусу, що визначають при цьому їх специфіку у порівнянні з іншими суб'єктами. Комплексне застосування законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про державну службу» дають відповідь на перелік елементів правового статусу працівників апарату суду: а) вимоги до осіб, що бажають працювати в апараті суду; б) порядок призначення на посаду; в) права та обов'язки; г) відповідальність; д) порядок та підстави припинення повноважень.

6. Особливості правового статусу окремих категорій працівників апарату суду визначаються доволі широким колом законів і підзаконних нормативних актів. Запропоновано загальні засади правового статусу всіх категорій працівників апарату суду визначати у окремому розділі Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Таке рішення сприятиме оптимізації правового регулювання діяльності працівників апарату суду з максимально ефективним урахуванням специфіки їх роботи.

7. Нині серйозною проблемою, що стоїть перед судами, є їх кадрове забезпечення не тільки професійними суддями, але й працівниками апаратів судів. Через це особливого значення набуває кадрова робота, спрямована на забезпечення належного рівня фахової освіти працівників апаратів судів. Високий професіоналізм кожного працівника апарату є умовою ефективної роботи всієї судової системи в цілому. Щоб реалізувати цю умову, а також утримати кваліфіковані кадри, необхідне безперервне вдосконалювання роботи з кадрами, забезпечення їм просування по службі усередині організації. Кошти, які при цьому будуть витрачатися на роботу з кадрами, в остаточному підсумку виявляються незначними у порівнянні з втратами внаслідок неефективної й некомпетентної роботи.

8. Досліджено порядок формування апарату суду і сформульовано пропозиції щодо вимог до кандидатів на посаду керівника апарату суду та процедури формування кадрів апаратів судів. Установлено невідповідність із законодавством і запропоновано зміни до Типової посадової інструкції старшого секретаря місцевого загального суду, Типової посадової інструкції секретаря місцевого загального суду, Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції тощо.

9. Кадрове забезпечення апарату суду визначено як систему кадрових процесів із планування підготовки кадрів, оновлення та зберігання наступництва державних службовців та інших категорій працівників у складі апарату суду, їх професійного розвитку, стимулювання якості праці та службового просування, які включають в себе реалізацію заходів організаційного, освітнього, економічного, управлінського характеру, що спрямовані на задоволення потреби держави щодо кадрів певного фаху, спеціалізації та кваліфікації у суді.

10. Необхідність вирішення всіх можливих організаційних проблем (правового, економічного, технічного й іншого характеру), які можуть стати перед суддівським корпусом конкретного суду при підготовці або під час здійснення правосуддя, актуалізує потребу в апараті суду фахівців не тільки з юридичною освітою, але й з

економічною або технічною. Щодо можливого рівня освіти, то з огляду на складність і важливість завдань, що виконуються судом, а так само його статус, повної загальної середньої освіти для працівників апарату суду недостатньо, потрібне отримання фахової підготовки. Тож до роботи в апараті суду слід допускати лише кандидатів, котрі мають вищу освіту. На посади в апараті суду, не пов'язані з необхідністю мати юридичну освіту, можна допустити осіб з дипломом про вищу освіту зі ступенем молодшого бакалавра. Для посад, що вимагають отримання юридичної освіти, рівень молодшого бакалавра недостатній, необхідно мати рівень вищої освіти не нижче бакалавра.

11. Аналіз результатів роботи Національної школи суддів у сфері підготовки і підвищення рівня кваліфікації працівників апарату суду протягом 2015–2017 років довів доцільність доповнення тексту Стратегії розвитку Національної школи суддів України на 2016–2020 роки окремим розділом і чіткою програмою розвитку професії судового адміністратора в Україні. У Положенні про підготовку працівників апаратів судів та підвищення їхньої кваліфікації в Національній школі суддів України слід визначити компетенцію й знання, які працівники апарату суду мають можливість і повинні підвищувати (отримати) у результаті проходження підготовки.

12. На підставі дослідження правового регламентування структури та штатної чисельності апарату суду пропонується затвердити нове положення про апарат суду, у якому чітко визначити функції апарату суду та їх компетенцію, детальний порядок призначення на посаду керівника апарату суду та особливості його правового статусу, керівників структурних підрозділів і інших працівників апарату суду. Також установити перелік можливих структурних підрозділів апарату суду, порядок і умови їх створення (обґрунтування доцільності і необхідності їх функціонування). Зазначені пропозиції у разі реалізації сприятимуть оптимізації роботи апаратів судів та перешкоджатимуть штучному збільшенню бюджетних коштів, необхідних на їх функціонування.

13. Установлені Державною судовою адміністрацією України базові ціни, фінансові нормативи для судів першого і другого рівня не ставлять визначення кількості суддів у залежність від завдань та вимірюваних результатів, якими для кожного суду є розгляд справ і кількість закінчених проваджень. Вказаний підхід не забезпечує відповідності між витратами на здійснення правосуддя та завданнями судів, а планові витрати судів не пов'язані з їхніми цілями і результатами роботи. Тому доцільно під час зміни кількості суддів у

судах загальної юрисдикції враховувати обсяг фінансування відповідного суду, який у свою чергу повинен визначатися очікуваним вимірюваним результатом роботи суду – кількістю справ.

14. Розроблено та запропоновано до обговорення концепцію удосконалення функціонування апарату суду із такою структурою: 1) мета та завдання концепції; 2) напрямки підвищення ефективності та оцінка якості роботи апарату суду; 3) вирішення проблем лідерства у суді; 4) оптимізація кадрової роботи в апараті суду; 5) оптимізація правових засад роботи працівників апарату суду; 6) напрями підготовки кадрів для апаратів судів; 7) очікувані результати реалізації завдань концепції.

15. Обстоюється пропозиція оцінювати ефективність роботи суду не як самостійну і закінчену мету реформування суду, а як складову, або потрібну умову забезпечення прав громадян на цивілізовану форму вирішення правових конфліктів у суспільстві; пошук напрямів підвищення ефективності роботи апарату суду варто почати із переліку бажаних результатів; маючи знання про потрібний результат та сучасний стан справ, можна визначити слабкі місця, виправлення яких стає механізмом забезпечення ефективності роботи апарату суду.

16. Професія судового адміністратора повинна охоплювати не лише посади керівника (заступника керівника) апарату суду або керівників структурних підрозділів, а й інші посади апарату суду. Розширення переліку посад цієї професії і її нормативне визнання із встановленням гарантій матеріального забезпечення та соціального захисту підвищить інтерес до професії серед молодих фахівців, зменшить відтік кадрів з високим рівнем професійного досвіду, що забезпечить підвищення ефективності роботи не лише апаратів, а й судів у цілому.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Шпенова П. Ю. Организационное обеспечение судебной деятельности в Украине. *Legea și viața*. 2014. № 10. С. 202–206.

2. Шпенова П. Ю. Правовий статус працівників апарату суду. *Юрист України*. 2015. № 3–4 (32–33). С. 59–64.

3. Шпенова П. Ю. Завдання керівника апарату суду в організаційному забезпеченні судової діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 9. С. 63–68.

4. Шпенова П. Ю. Становлення й розвиток інституту апарату суду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія*

«Юридичні науки». 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 115–118.

5. Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду, їх значення в організаційному забезпеченні судової діяльності. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5 (32). С. 132–140.

6. Шпенова П. Ю. Загальні засади формування кадрів для апарату суду. *Проблеми законності*. 2016. № 134. С. 182–189.

7. Шпенова П. Ю. Напрями та механізми професійної підготовки працівників апарату суду. *Верховенство права*. 2018. № 1. С. 84–89.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду. *Гуманітарні, природничі та точні науки як фундамент суспільного розвитку* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30.09–01.10.2016 р.). Харків : НП «ЦНТ», 2016. С. 96–100.

2. Шпенова П. Ю. Загальні засади реалізації організаційного забезпечення судової діяльності в Україні. *Актуальні проблеми державного, регіонального та муніципального управління в контексті модернізації української державності* : збірник наук. статей за матер. наук.-практ. конф., м. Харків, 16.10.2014 р. / редкол.: С. Г. Серьогіна, П. М. Любченко, І. І. Бодрова. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2014. С. 83–86.

3. Шпенова П. Ю. Правовий статус працівників апарату суду. *Актуальні проблеми судового права* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовтня 2015 р.) / редкол.: Л. М. Москвич (голова) та ін. Харків : Право, 2015. С. 153–155.

4. Шпенова П. Ю. Загальні засади реалізації організаційного забезпечення судової діяльності в Україні. *Національний науковий простір: перспективи, інновації, технології* : матер. II Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 17–18.10.2016 р. Харків : НП «ЦНТ», 2016. С. 21–25.

5. Шпенова П. Ю. Напрямки вдосконалення нормативного закріплення порядку формування кадрів для апарату суду. *Актуальні проблеми судового права* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (Харків, 20 квітня 2017 р.): у 2 т. / редкол.: Л. М. Москвич (голова) та ін. Т. 1. Харків : Право, 2017. С. 254–257.

АНОТАЦІЯ

Шпенова П. Ю. Апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2019.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню питань, пов'язаних із визначенням поняття організаційного забезпечення судової діяльності, функцій, значення та завдання апарату суду, правового статусу працівників апарату суду, формулюванням оптимальної моделі його законодавчого закріплення, а також із визначенням основних напрямків удосконалення функціонування апарату суду.

Надано оцінку трьом основним формам організаційного забезпечення судів у світі на прикладі європейських країн та США. Проведено аналіз сучасного вітчизняного комплексу заходів у сфері організаційного забезпечення судової влади в Україні.

Визначено загальний правовий статус працівника апарату суду, до основних елементів якого віднесено: а) вимоги до осіб, що бажають працювати в апараті суду; б) порядок призначення на посаду; в) права та обов'язки; г) відповідальність; д) порядок та підстави припинення повноважень. Запропоновано шляхи врахування зазначеної пропозиції у законодавстві.

Досліджено порядок формування апарату суду та сформульовано пропозиції щодо вимог до кандидатів на посаду керівника апарату суду та процедури формування кадрів апаратів судів. Здійснено аналіз основних засад фінансування апарату суду, досліджено структуру та штатну чисельність апарату суду. Обґрунтовуються основні напрямки подальшого підвищення ефективності роботи апарату суду.

Ключові слова: суд, апарат суду, працівник апарату суду, організаційне забезпечення, судова діяльність.

АННОТАЦИЯ

Шпенова П. Ю. Аппарат суда в системе организационного обеспечения судебной деятельности. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 «Судоустройство; прокуратура и адвокатура». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2019.

Диссертация посвящена комплексному исследованию вопросов,

связанных с определением понятия организационного обеспечения судебной деятельности, функций, значения и задач аппарата суда, правового статуса работников аппарата суда, формулированием оптимальной модели его законодательного закрепления, а так же определением основных направлений совершенствования функционирования аппарата указанного органа.

Оцениваются три основные формы организационного обеспечения судов в мире на примере европейских стран и США. Проведён анализ современного отечественного комплекса мероприятий в сфере организационного обеспечения судебной власти в Украине.

Функции аппарата суда определяются как основные направления его деятельности, характеризующие место и общее назначение аппарата суда, порядок его взаимодействия с судебским корпусом, иными органами системы обеспечения функционирования судебной власти и др. В соответствии с предложенным определением выделяются функции отдельных структурных подразделений аппарата суда.

Определяется общий правовой статус работника аппарата суда, к основным элементам которого относится следующее: а) требования к лицам, желающим работать в аппарате суда; б) порядок назначения на должность; в) права и обязанности; г) ответственность; д) порядок и основания прекращения полномочий. Предложены пути реализации указанных предложений в законодательстве.

Исследуется порядок формирования аппарата суда и разработаны предложения о требованиях к кандидатам на должность руководителя аппарата суда и процедуре формирования кадров аппарата суда. Осуществлён анализ основ финансирования аппарата суда, изучается структура и штатная численность аппарата суда. Обосновываются основные направления дальнейшего повышения эффективности работы аппарата суда.

На основе анализа научных позиций и нормотворческой практики в сфере содержания термина «концепция» разработана авторская концепция совершенствования функционирования аппарата суда. Структура такой концепции может содержать следующие элементы: 1) цель и задачи концепции; 2) направления повышения эффективности и оценка качества работы аппарата суда; 3) решение проблемы лидерства в суде; 4) оптимизация кадровой работы в аппарате суда; 5) оптимизация правовых основ работы работников аппарата суда; 6) направления подготовки кадров для аппаратов судов; 7) ожидаемые результаты реализации задач концепции.

Ключевые слова: суд, аппарат суда, работник аппарата суда,

организационное обеспечение, судебная деятельность.

ANNOTATION

Shpenova P. J. Apparatus of the court in the system of organizational support for judicial activity. – Qualifying scientific work on the manuscript's rights.

Thesis for a degree of Candidate of Science in Law in specialty 12.00.10 «Judiciary; prosecutor's office and advocacy». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The thesis is devoted to a comprehensive study of issues related to the definition of the concept of organizational support for judicial activities, the functions and significance of the court administration, the legal status of court personnel, the formulation of the optimal model for its legislative consolidation, and the definition of the main directions for improving the functioning of the court apparatus.

Carried out three main forms of organizational support of ships in the world are assessed on the example of European countries and the United States. The analysis of the modern domestic complex of measures in the field of organizational support of the judiciary in Ukraine.

The general legal status of the court employee is defined as the main elements of which are: a) requirements for persons wishing to work in the court; b) the procedure for appointment to the post; c) rights and duties; d) responsibility; e) the procedure and grounds for termination of powers. Proposed ways to implement these proposals in the legislation.

The procedure for the formation of the court's appraisal was investigated and proposals were submitted on the requirements for candidates for the position of the head of the court's apparatus and procedures for the formation of court personnel. The analysis of the financing of the court equipment was carried out, the structure and staff number of the court apparatus were examined. The main directions of the further improvement of the efficiency of the court.

Key words: court, court apparatus, employee of the court apparatus, organizational support, judicial activity.

Відповідальний за випуск
канд. юрид. наук
О. Ю. Дудченко

Підписано до друку 02.04.2019 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж __ прим. Зам. № 510.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77